

DOR: [20.1001.1.26764164.1399.2.2.10.9](https://doi.org/10.1001.1.26764164.1399.2.2.10.9)

مجله توسعه فضاهای پیراشهری

سال دوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، پیاپی ۴

شاپای چاپی ۴۱۶۴-۲۶۷۶ شاپای الکترونیکی ۴۱۷۲-۲۶۷۶

www.jpugd.ir

تحلیل روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارسان با روستاهای پیرامون

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۵/۱۰

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۱۰/۰۷

صفحات: ۱۷۸-۱۵۷

معصومه فدایی؛ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
بیژن رحمانی؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
جمیله توکلی‌نیا؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

یکپارچگی شهر و روستا به ترکیب بهینه‌ای از عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و مکانی اشاره دارد. میزان یکپارچگی این دو مکان بستگی به این دارد که تا چه میزان سیستم‌های شهری و روستایی (اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) به یکدیگر نفوذ می‌کند، با یکدیگر ارتباط می‌یابند، مکمل یکدیگرند و مزایا را به اشتراک می‌گذارند. در این پژوهش هدف بررسی روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون است. روش تحقیق توصیفی و از نظر هدف، کاربردی است. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه گردآوری شده‌اند. جامعه آماری پژوهش را سرپرستان خانوار روستایی شهرستان فارسان تشکیل داده‌اند. حجم نمونه ۳۸۰ سرپرست خانوار در ۱۹ روستا است. نتایج پژوهش بر اساس آزمون I تک‌نمونه‌ای نشانگر آن است که بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون، روابط اقتصادی و اجتماعی برقرار است. تمام شاخص‌های روابط اجتماعی نشان‌دهنده اثر مثبت و دوسویه هستند، اما در روابط اقتصادی، شاخص‌های جریان سرمایه از شهر به روستا، میزان اشتغال و میزان درآمد به ترتیب با اختلاف میانگین (۰/۸۰، -۰/۸۲۷، -۰/۵۱۸) نشان‌دهنده اثر یک‌سویه و سلطه شهر فارسان بر روستاهای پیرامون می‌باشد. نتیجه مدل‌سازی معادلات ساختاری برای ارتباط بین روابط اجتماعی و اقتصادی به ترتیب با تبیین ۰/۹۸ و ۰/۸۹ نشان داد که روابط اجتماعی بیشتر و قوی‌تری نسبت به روابط اقتصادی بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون برقرار می‌باشد.

واژه‌های کلیدی:

روابط اقتصادی،
روابط اجتماعی،
شهر و روستا،
فارسان.

¹ bijan.rahmani11@gmail.com

نحوه ارجاع به مقاله:

رحمانی، بیژن. توکلی‌نیا، جمیله. فدایی، معصومه. ۱۳۹۹. تحلیل روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارسان با روستاهای پیرامون. مجله توسعه فضاهای پیراشهری. ۲(۴): ۱۵۷-۱۷۸.

DOR: 20.1001.1.26764164.1399.2.2.10.9

یکپارچگی شهری - روستایی به معنای آن است که فضاهای شهر و روستا، صنایع شهری و روستایی (از جمله صنایع اولیه، ثانویه و ثالث) و همچنین ساکنان شهری و روستایی به عنوان یک کل در روند برنامه ریزی در نظر گرفته شوند و توسعه کلی آن‌ها ارتقا یابد. یکپارچگی شهری - روستایی به ترکیب بهینه از عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و مکانی شهری و روستایی اشاره دارد. میزان یکپارچگی شهری - روستایی بستگی به این دارد که تا چه میزان سیستم‌های شهری و روستایی (اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) به یکدیگر نفوذ می‌کنند، با یکدیگر ارتباط می‌یابند، مکمل یکدیگرند و مزایا را به اشتراک می‌گذارند (Fang, 2017:123). این رویکرد بدان معناست که جمعیت شهری و روستایی، فناوری، سرمایه، منابع و سایر عناصر با یکدیگر یکپارچه شده و به تدریج به روند هماهنگی توسعه بین مناطق شهری و روستایی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی، مکانی و تعادل کیفیت زندگی بین ساکنان شهری و روستایی بیانجامد (Shan & Ding, 2015; Ma, Cheng & Qi, 2018:4-9). از طریق بهینه‌سازی ساختار مکانی شهری و روستایی و ایجاد و بهسازی سیستم‌های مربوطه می‌توان جریان عقلانی عناصر منابع بین مناطق شهری و روستایی را تأمین کرد و سرانجام، یکپارچه‌سازی جامع محیط‌های اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی شهری و روستایی، توسعه متوازن در مناطق شهری و روستایی و کیفیت زندگی مشابه بین ساکنان شهری و روستایی محقق شود. این امر به هم‌ارزی بین مناطق شهری و روستایی می‌رسد و ساکنان شهری و روستایی می‌توانند با توسعه جدی نیروهای مولد از سطح شرایط مناسب زندگی، رفاه اجتماعی و کیفیت زندگی برخوردار شوند. جریان عناصر منابع بین مناطق شهری و روستایی پیش‌نیاز مهم برای تحقق یکپارچگی شهری - روستایی و احیای روستاها است (Yan, et al, 2018:110-120). امروزه با تحولات گسترده اقتصادی - اجتماعی و تکنولوژیک از جمله در زمینه حمل و نقل و راه‌های ارتباطی، روابط شهر و روستا بسیار گسترده و متنوع شده است. این روابط خود را به شکل جریان کالا، جمعیت، عقاید، سرمایه، اطلاعات و نوآوری نشان می‌دهد. به همین دلیل بسیاری از تحولات و تغییرات در شهرها و روستاها ناشی از کم و کیف روابط آن‌ها است (Clayton et al, 2003: 86). این تحولات برای شهرهای کوچک کمی متفاوت است و به صورت واضح‌تر می‌توان مشاهده نمود. شهرهای کوچک مکان مناسبی برای تشکیل و توسعه کانون‌های زیست و مراکز فعالیت بوده و نقش خود را در زمینه توسعه روستایی این چنین ایفا می‌کنند (سرور و لاله‌پور، ۱۳۸۵:۱۲). بنابراین روابط شهرهای کوچک و روستاهای منطقه پیرامون اهمیت دوچندان پیدا می‌کند که این روابط از جنبه‌های مختلف خدماتی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی قابل تحلیل است.

شهرستان فارس با مساحتی حدود ۵۶۵۵ کیلومتر مربع با داشتن زمستانی سرد و تابستانی معتدل و دارای بافت خاکی مناسب برای کشاورزی و باغداری، می‌باشد. اکثر مردم روستاهای پیرامون شهر فارس به دلیل نداشتن شرایط مناسب بازار کار در فارس مجبور به برقراری روابط اقتصادی و اجتماعی زیادی با دیگر شهرها از جمله اصفهان، اهواز، قشم و دیگر جاها دارند و روابط روستاهای پیرامون با شهر فارس به نظر می‌رسد محدود باشد. با این وجود شهر فارس به عنوان یکی از شهرهای کوچک می‌تواند تمام نقش‌هایی همچون جذب جمعیت روستایی، بازار مناسب برای محصولات روستاهای خود، تأمین نیازهای ضروری روستاییان، متنوع‌سازی اقتصاد روستایی و غیره را ایفا کند. علاوه

بر این شهر فارسان به عنوان شهری کوچک این امکان را فراهم می آورد که خوشه های خدمات، امکانات و زیرساخت-هایی که نمی توانند از لحاظ اقتصادی در روستاهای کوچک واقع شوند تا به یک جمعیت پراکنده از یک مرکز قابل دسترسی کمک کند، می تواند در خود جای دهند و به عنوان مرکزی که از آن نوآوری و نوسازی به سمت جمعیت روستایی می رود، می تواند نقش مثبتی در توسعه مناطق روستایی داشته باشد. با توجه به موارد ذکر شده و اهمیت شهر فارسان در منطقه و تحت تأثیر بودن روستاهای پیرامونی آن از این شهر، بررسی روابط مختلف اقتصادی، اجتماعی و حتی زیست محیطی اهمیت پیدا می کند؛ چرا که این شهر کوچک با حکمروایی و تسلط خود، برخی از روابط و زمینه-های دیگر با روستاهای پیرامون را تحت تأثیر قرار داده است یا خواهد داد. امروز جریان کالا و خدمات هر چند محدود تحت تأثیر این شهر قرار دارد. از سوی دیگر فعالیت های مختلف اقتصادی و اجتماعی روستاها را نیز این شهر مدیریت و تحت تأثیر قرار می دهد. همین روابط خود نشانگر وجود تعاملات و پیوندهایی بین شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون است. با توجه به وضعیت روستاهای پیرامون به نظر می رسد بررسی این روابط می تواند بسیاری از موضوعات گنگ را در زمینه تأثیرات این شهر بر روستاها و یا برعکس مشخص نماید و بسترها و ظرفیت هایی را جهت توسعه این روابط، فرآوری مدیریت و برنامه ریزی قرار دهد. در حقیقت بخشی از توسعه منطقه وابسته به نحوه و میزان روابط بین شهر و روستاهای پیرامون است که با شناخت جامع این روابط، زمینه بهتری فراهم می شود. بنابراین هدف تحقیق، تحلیل روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون می باشد. سؤالات کلی تحقیق را نیز می توان این گونه بیان نمود (۱) روابط اقتصادی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون چگونه است؟ (۲) وضعیت روابط اجتماعی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون به چه صورت می باشد؟

تحقیقات روابط و توسعه شهری و روستایی توجه گسترده دانشمندان جهان را به خود جلب کرده است. نیش کای اظهار دارد که تعادل بین توسعه شهری و روستایی به توازن جامع بین منافع توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی شهری و روستایی می انجامد (He, 2018:147-157). اکویونلا (۲۰۱۵) با «بررسی پتانسیل های پیوندهای روستایی-شهری برای تجارت و توسعه پایدار» به این نتیجه رسیده است که تقویت پیوندهای روستایی-شهری می تواند ایفاکننده نقش حیاتی در کاهش فقر و توسعه کشورها باشد. براون (۲۰۱۴) «روابط و پیوندهای میان شهر و روستا و عدم تمرکز خدمات و امکانات در شهرها» را مورد بررسی قرار می دهد و بیان می کند که تقریباً ۸۰ درصد از کشورهای در حال توسعه این اصلاحات را طی سه دهه گذشته انجام داده اند و به این نتیجه رسیده است که ارتباطات روستایی و شهری نیازمند توجه سیاسی بیشتر و ساختار سازمانی مناسب است. تحقیق در این زمینه می تواند با تشخیص انواع مختلف جریان های پویا که بین فضاهای روستایی و شهری وجود دارد، کمک کند و از پیوندهای قوی میان مناطق شهری و روستایی که همواره یک چالش برای توسعه پایدار است، پشتیبانی کند. ایراداس و همکاران (۲۰۱۳) در تحقیقی تحت عنوان «پیوندهای روستایی-شهری برای توسعه اقتصاد روستایی با رویکرد ماتریس حسابرسی» به این نتیجه رسیده است که برای رسیدن به توسعه اقتصاد روستایی، تقویت پیوند بین نواحی شهری و روستایی بسیار مهم است. در این راستا حمایت بیشتر از صنایع فراوری مواد غذایی در ناحیه مورد مطالعه می تواند منجر به کاهش شکاف شهر و روستا و اطمینان از

توسعه اقتصاد روستایی گردد. هوگس و لیتز (۱۹۹۶) در پژوهشی با عنوان «روابط اقتصادی روستا- شهری، کشاورزی و صنایع غذایی در ناحیه عملکردی اقتصادی لوئیزیانا مونرو» به ارزیابی روابط اقتصادی بین یک هسته شهری کوچک و روستاهای پیرامونی آن پرداخته است. در این تحقیق، نقش کشاورزی به ویژه در روستاهای پیرامونی در ارتباط با اقتصاد هسته شهری اثبات شده است. همچنین امکان استفاده از بخش صنایع فراوری مواد غذایی در تسهیل رشد اقتصادی روستاهای پیرامونی مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج نشان می دهد هسته های شهری به شدت با کارکرد اقتصادی روستاها در بخش کشاورزی هماهنگ بوده است و رشد صنایع فراوری مواد غذایی توانسته است موجب رشد اقتصادی سریع در نواحی پیرامونی شود.

از مهم ترین پژوهش های انجام شده در این زمینه در ایران می توان به «تحلیل توسعه یافتگی روستاهای پیرامون شهر با رویکرد پیوند متقابل مورد: دهستان سهرین زنجان» (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸) اشاره کرد. به این نتیجه رسیده اند که میزان پیوند روستا- شهری، سطح برخورداری و میزان مرادوات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی روستاها با فاصله گرفتن از شهر کمتر می شود. بیگدلی (۱۳۹۷) به «بررسی پیوندهای اقتصادی روستا- شهری و تأثیر آن بر معیشت پایدار روستائیان (مطالعه موردی: دهستان سهرین زنجان)» پرداخته است. وی معتقد است که بعد جریان ارتباطی جهت دریافت خدمات بیشترین امتیاز و بعد جریان سرمایه گذاری روستائیان در فعالیت های اقتصادی شهر کمترین امتیاز را در بین پیوند اقتصادی شهر و روستا در محدوده مورد مطالعه کسب کرده اند. برقی دخت (۱۳۹۵) «روابط متقابل شهر و روستا با توجه به پارامترهای توسعه اجتماعی- اقتصادی» مورد بررسی قرار داده است. نتایج تحقیق وی حاکی از آن است که نقش روابط اقتصادی شهر و روستا در محدوده مورد مطالعه بسیار مهم و تأثیر گذار بوده است و سلطه اقتصادی شهر بر روستا کمتر شده و البته نوعی تعامل و پیوند به نفع شهر انجام گرفته است. علیزاده و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان «بررسی روابط متقابل شهر و روستا، نمونه موردی روستاهای عشق آباد» به این نتیجه رسیده است که تسلط شهر نیشابور به دلایل مختلف از جمله "عدم وجود امکانات کافی در مرکز دهستان، نزدیکی فاصله، اختلاف فاحش سطح خدمات در دو مرکز جمعیتی مورد مطالعه بر دهستان عشق آباد سایه افکنده است.

میرزایی قلعه و همکاران (۱۳۹۲) «تحلیل روابط متقابل شهر و روستا در توسعه یافتگی روستاهای دهستان حومه، شهرستان هرسین» را انجام داده اند. این نتیجه به دست آمد که روابط متقابل شهر و روستا تأثیر چندانی بر توسعه نواحی روستایی نگذاشته اند و بیشتر در تغییرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بوده است و محدوده جغرافیایی مطالعه شده از آثار و پیامدهای کالبدی و ارگانیکی روابط روستا - شهر بی بهره بوده است. مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای تحت عنوان «اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر وضعیت اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه های روستایی مطالعه موردی دهستان چهل چای مینودشت» به این نتیجه رسیدند که نقش روابط اقتصادی شهر و روستا در محدوده مورد مطالعه بسیار مهم و تأثیر گذار بوده است؛ این روابط رو به رشد باعث شده تا در مواردی سلطه اقتصادی شهر بر نواحی روستایی کمرنگ تر شود و به نوعی تعامل و پیوندهایی، هرچند ناقص و بیشتر به نفع شهر پدید آید. مهدی پور روشن و همکاران (۱۳۹۳) به «ارزیابی الگوی روابط ارگانیک و غیرارگانیک روستایی- شهری در روستاهای پیرامون شهر بابل» پرداخته است؛ برجسته ترین

نتایج تحقیق نشان داده است که در حوزه اقتصادی، در مؤلفه‌های هزینه و درآمدهای روستایی، عرضه و تقاضای روستا از شهر، معاملات مرتبط با خرید و فروش زمین، تنوع اشتغال، گردشگری روستایی و در حوزه اجتماعی، در تغییرات ارزش‌ها و باورهای اجتماعی، رابطه شهر بابل و روستاهای پیرامون غیرارگانیک و نامتعادل بوده است. صحنه و همکاران (۱۳۹۶) تحقیق «اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان آزادشهر» را انجام داده‌اند؛ نتایج بیانگر تغییرات عمده‌ای در قیمت زمین و مسکن روستایی، کاهش مالکیت بومی اراضی، قطعه‌قطعه شدن اراضی کشاورزی، انحراف از مشاغل کشاورزی، کاهش انسجام اجتماعی، اختلاط اقوام، تغییرات اساسی در پوشش‌های سنتی، تغییرات اساسی در نما و معماری مسکن روستایی و افزایش تأثیرات محیط‌زیستی است. پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که بیشتر تحقیقات خارجی به دنبال بررسی اهمیت تقویت پیوند بین نواحی شهری و روستایی هستند. تحقیقات داخلی به نوع روابط شهر و روستا پرداخته‌اند و بیشتر به این نتیجه رسیده‌اند که یک نوع رابطه یک‌سویه بین شهر و روستا حکم فرماست و به نفع شهر خاتمه می‌یابد. امری که در پژوهش حاضر به دنبال بررسی آن هستیم.

شهر و روستا به‌عنوان یک فضای جغرافیایی، از درهم‌تنیدگی عناصر کالبدی و فضایی به وجود آمده‌اند. با وجود تشابه متعدد در حوزه‌های شهری و روستایی که با عناصر فضایی چون فعالیت‌ها، انسان‌ها و پدیده‌های انسان‌ساخت همراه می‌شوند، اما کارکردهای فضایی شهر و روستا از تفاوت‌های معناداری برخوردار هستند که حاصل ماهیت مکان و روح حاکم بر فضای آن‌هاست (افتخاری و طاهرخانی، ۱۳۸۲: ۸۳). منطقه شهری یک منطقه مسکونی بزرگ است که توسط صنعت و جمعیت غیر کشاورزی تشکیل شده و یک سیستم پیچیده و پویا است درحالی که منطقه روستایی مکانی است که کارگران عمدتاً مشغول تولید محصولات کشاورزی هستند. شهرها و روستاها به‌عنوان دو سیستم وابسته با یکدیگر ادغام می‌شوند و مکمل یکدیگر هستند (Ji, et al, 2019: 213). آن‌ها یک سیستم کامل را تشکیل می‌دهند و فقط توسعه پایدار هر یک از آن‌ها می‌تواند توسعه دیگری را ارتقا بخشد. مدت‌هاست که توسعه شهرها و روستاها در کشورها و مناطق مختلف با جریان عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی همراه بوده است. در نتیجه، روابط پیچیده‌ای از جمله روابط اقتصادی، اجتماعی، محیطی، فرهنگی و موقعیت مکانی بین مناطق شهری و روستایی شکل گرفته است (Li, et al, 2018: 135-143).

نظریات روابط شهر و روستا به‌طور عمده سه گرایش را نشان می‌دهد؛ توسعه شهری محور، توسعه تعاملی شهری - روستایی و توسعه روستایی محور (Phillipson, et al, 2019: 234) نظریه‌های مرتبط "پیوند شهر و روستا" توسط سوسیالیست‌های آرمان‌گرایانه، "یکپارچگی شهری-روستایی" توسط مارکسیست‌ها و "ساختار دوگانه شهری - روستایی" از مدل لوئیس-رانیس-فی و همچنین "توسعه هماهنگ شهری و روستایی" توسط مدل دساکوتا و مدل شبکه منطقه‌ای ارائه شده است (Lysgard, 2019: 10-17).

۱. مک‌گی (۱۹۹۱) برای اولین بار اصطلاح دساکوتا را مطرح کرده که برگرفته از زبان کشور اندونزی به معنای روستا شهر است "دسا" به معنای نواحی روستایی و "کوتا" به معنای شهر است. مدل دساکوتا با ترکیب شهرهای متوسط با توسعه‌های روستایی به منزله مدل شهرنشینی غیر متمرکز شناخته می‌شود. دساکوتا یک فرآیند تلفیقی از فعالیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی و اتصال روستاها و شهرهای کوچک است. درون دساکوتا مناطقی که به شهر

نظریات و مدل‌های کلاسیک روابط شهر و روستا شامل: مکان مرکزی، قطب رشد، مرکز-پیرامون، آگروپلیتن و کارکرد شهری در توسعه روستایی هر کدام در بسترهای زمانی و مکانی خود شکل گرفته‌اند. نظام برنامه‌ریزی و سیاست-گذاری توسعه فضایی (شهر و روستا) در ایران نیز در مقاطع زمانی مختلف تحت تأثیر برخی از این رویکردها و مدل‌ها (به‌ویژه قطب رشد) قرار گرفته است. رویکردها و مدل‌های کلاسیک، غالباً در چهارچوب نظام برنامه‌ریزی از بالا به پایین، متمرکز و غیر مشارکتی مطرح شده‌اند. شهر محور بودن، تأکید بیش از حد بر رشد اقتصادی، تخصص محوری، عدم توجه به ایجاد زیرساخت‌های موردنیاز و بازه‌ی زمانی لازم و نیز کم‌توجهی به تمایزات و تفاوت‌های فضایی و ساختاری بین مناطق گوناگون در جوامع و کشورهای مختلف از جمله دلایل ناکامی رویکردها و مدل‌های سنتی مزبور بوده‌اند. تجربه توسعه در کشورهای جهان سوم حداقل در بخش روستایی نشان می‌دهد که نحوه نگرش به توسعه و روش‌ها و راهبردهای اتخاذشده نقشی کلیدی در موفقیت یا عدم موفقیت برنامه‌های توسعه دارد. بسیاری از صاحب-نظران دلیل عدم موفقیت در بهبود وضعیت جامعه روستایی و شکست برنامه‌های توسعه در روستاها را به نحوه نگرش به توسعه روستایی و راهبردهای اتخاذشده مربوط می‌دانند (زاهدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). بررسی دیدگاه‌ها، روش‌ها و راهبردهای توسعه روستایی در طی چند دهه نشان می‌دهد که در اغلب دیدگاه‌ها و روش‌ها و به‌ویژه تا دهه ۱۹۸۰ نگرش جزئی، انتزاعی و موضوعی و فقدان نگرش سیستمی و یکپارچه به مقوله توسعه و نادیده گرفتن نقش مردم و غیرمشارکتی بودن از عوامل اصلی عدم موفقیت راهبردهای توسعه روستایی بوده است. چنانکه نتیجه بسیاری از این راهبردها افزایش دوگانگی بین شهر و روستا یا کشاورزی و صنعت و قرار گرفتن توسعه روستایی در مقابل توسعه شهری بوده است و نیز باعث چالش‌هایی همچون بحران‌های زیست‌محیطی و نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی شد؛ که زمینه را برای توجه و تغییر رویکرد سیاست‌گذاران توسعه از «بالا به پایین» و «حکومت محور» به توسعه از «پایین به بالا» و «اجتماع محور» فراهم آورد (علیانی، ۱۳۹۴: ۷۰). در پاسخ به ناکامی‌های ناشی از نظریات و مدل‌های کلاسیک، رهیافت‌های جدید برنامه‌ریزی فضایی (روابط شهر و روستا) شامل رویکرد اکولوژیکی، رویکرد شبکه منطقه‌ای، رویکرد مشارکتی، رویکرد ارتباطی، رویکرد تعاملی، رویکرد راهبردی فضایی، رویکرد نهادگرایی جدید و حکمروایی خوب و عدالت فضایی در مقاطع زمانی مختلف مطرح گردیدند. رویکردهای جدید برعکس رویکردهای کلاسیک در ویژگی‌هایی چون غیرمتمرکز، از پایین به بالا، انسان‌محور، مشارکتی هستند و توسعه روستایی را هماهنگ با توسعه شهری می‌خواهند. به‌طور کلی برخی از نظریات ذکر شده (به‌عنوان نمونه قطب رشد) معمولاً رابطه شهر و روستا به صورت یک طرفه و بسود شهر می‌باشد. در واقع توسعه روستایی رازمانی محقق می‌دانند که توسعه شهری محقق شود. در برخی نظریات روابط دوسویه مشاهده می‌شود (شبکه منطقه‌ای). این گونه نظریات بر هماهنگ‌سازی توسعه روستایی با توسعه شهری در مقیاس ناحیه‌ای و محلی استوار هستند. داشتن یک الگو نظری واحد در زمینه روابط شهر و روستا از بسیاری از مشکلات و مسائل جلوگیری می‌کند (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۸). بر اساس مطالعات انجام‌شده، بهترین

نزدیکند. نواحی پیراشهری نامیده می‌شوند، این روند با امکانپذیری رفت و آمد روزانه برای کار افزایش می‌یابد. بعبارتی دیگر برای توصیف مناطقی از مناطق اطراف شهرهای بزرگ استفاده می‌شود که در آن اشکال شهری و کشاورزی و شهرک سازی بهم پیوسته اند (Desakota).

الگو برای روابط شهر و روستا، مدل شبکه منطقه‌ای با انجام اصلاحات می‌باشد، تا با توجه به ساختارهای شهری و روستایی، از این مناطق بتوان بهره‌وری پایدار داشت. راهبرد شبکه منطقه‌ای، راهبردی است که مدل شبکه‌ای یا مدل خوشه‌ای نیز نامیده می‌شود. براساس اندیشه‌های جان فریدمن (نظریه مرکز-پیرامون)، توسط مایکل داگلاس در اواخر دهه ۱۹۹۰، یعنی، متجاوز از دو دهه پس از طرح توسعه آگروپولیتن (که به شهر کوچک واقع در منطقه روستایی به‌عنوان جایگاه اصلی فعالیت‌های غیرکشاورزی و وظایف سیاسی-اداری نگریسته می‌شود؛ نه به‌عنوان قطب رشد) مطرح شد. در چارچوب این راهبرد، به‌جای نظام سلسله مراتبی مرکب از مراکز جمعیتی واقع در سطوح مختلف و براساس کارکرد آن مراکز، مجموعه‌ای از مراکز هم‌سطح، به‌صورت خوشه‌ای، شبکه‌ای را به وجود می‌آورند که با سایر مراکز براساس فعالیت‌های کلیدی در ارتباط هستند و در معرض کنش و واکنش متقابل و دوسویه خواهند بود (سعیدی و تقی-زاده، ۱۳۸۴:۳۸). راهبرد شبکه منطقه‌ای، پیوندهای روستایی-شهری و وابستگی‌های بین آن‌ها را در هم می‌آمیزد و چارچوب سیاست‌گذاری واحدی برای توسعه و برنامه‌ریزی ارائه می‌کند. براساس این راهبرد، تقسیم نقاط به شهری و روستایی در دنیای ارتباطات و مرگ فاصله‌ها، معنی روشنی ندارد؛ بلکه، جریان‌های مختلف کالا، نیروی انسانی، خدمات، منابع مالی و اطلاعات است که به‌صورت شبکه‌ای به فضای زندگی انسان‌ها شکل می‌دهد؛ فضایی که تنها فضای کارکردی یا فضای مفعول نیست؛ بلکه عاملی تأثیرگذار در فرایند توسعه در عصر فشرده شدن زمان-مکان به شمار می‌آید (تقی‌زاده و صرافی، ۱۳۸۷:۷۸).

روشن‌شناسی

روش تحقیق از نظر ماهیت توصیفی است؛ چراکه تحقیق به توصیف و تفسیر روابط شهر و روستا پرداخته است. همچنین از نظر هدف کاربردی است؛ چراکه سنجش روابط بین شهر و روستا را مورد تأکید قرار داده که در نهایت هدف آن بهبود روابط و رفع عیوب است. البته منظور از مشکل به مفهوم یک عیب یا ایراد نیست، بلکه به معنای افزودن به مجموعه دانشی ماست (kumar, 2008:7). برای گردآوری داده‌های لازم، از دو روش اسنادی-کتابخانه‌ای و همچنین داده‌های مبتنی بر مطالعات میدانی (پرسش‌نامه) استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش را سرپرستان خانوار تشکیل داده‌اند؛ چراکه ارتباطات اقتصادی و اجتماعی با شهر، در سطح خانوار انجام می‌شود و نتیجه این روابط در نهایت تمام خانوار در درگیر می‌نمایند. با توجه به اینکه تعداد روستاهای شهرستان فارس ۱۹ روستا است و تعداد آن‌ها محدود می‌باشد لذا نیازی به نمونه‌گیری نمی‌باشد. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، جمعیت ۱۹ روستای مورد تأکید، بالغ بر ۱۹۳۷۸ نفر و ۵۵۰۸ خانوار بوده است. با توجه به مشکلات قابل پیش‌بینی از جمله هزینه آور بودن، همکاری مردم و غیره، از طریق فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۳۸۰ سرپرست خانوار تعیین شد.^۱ انتخاب حجم نمونه در هر روستا، با توجه به نسبت جمعیت هر روستا به کل نمونه تعیین گردید. روش نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی (اتفاقی) ساده بوده و پرسشنامه میان سرپرستان خانوار تکمیل گردید. پس از آنکه داده‌ها گردآوری شد، با

^۱ از طریق فرمول کوکران و فرمول تعدیل آن برای جامعه آماری کوچک، با سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت احتمالی ۰/۰۵ و پیش برآورد واریانس $(S^2 = ۰/۲۵)$ حجم نمونه برابر $(n = ۳۸۰)$ از طریق فرمول کوکران تعیین شده است.

استفاده از نرم افزار spss و AMOS نسبت به تحلیل و پردازش اطلاعات اقدام شد. تحلیل شاخص‌ها و متغیرها بر اساس شاخص‌های توصیفی و همچنین آزمون‌های آماری تی تک نمونه‌ای، تحلیل واریانس، دانکن و معادلات ساختاری انجام شد.

جدول ۱. حجم نمونه در روستاهای مورد مطالعه

ردیف	نام روستا	خانوار	جمعیت	تعداد پرسش‌نامه
۱	امیدآباد	۲۱	۷۳	۲
۲	بیدکل	۴۵	۱۵۷	۳
۳	چغاهست	۸۳	۲۶۱	۵
۴	چوبین	۳۸	۱۴۳	۳
۵	حاجی‌آباد	۱۸	۶۵	۲
۶	دره بیدینه	۳۹	۱۷۵	۳
۷	ده چشمه	۱/۲۲۹	۴/۵۱۰	۸۷
۸	راستاب	۴۵۳	۱/۵۸۲	۳۱
۹	سپیدانه	۴۷	۱۶۸	۳
۱۰	شریف‌آباد	۵۰	۱۷۵	۳
۱۱	عیسی‌آباد	۴۶۲	۱/۷۵۷	۳۴
۱۲	فیل‌آباد	۱/۴۰۱	۴/۶۵۶	۹۱
۱۳	قلعه اقبال	۹	۲۹	۲
۱۴	کران	۱/۱۹۳	۴/۰۴۹	۷۹
۱۵	کوانک	۶۴	۲۵۷	۵
۱۶	گوشه	۲۸۰	۹۰۷	۱۸
۱۷	نصیرآباد	۲۲	۷۷	۲
۱۸	ویس‌آباد	۴	۱۵	۱
۱۹	امیدآباد هیرگان	۵۰	۳۲۲	۶
-	جمع	۵/۵۰۸	۱۹/۳۷۸	۳۸۰

ماخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

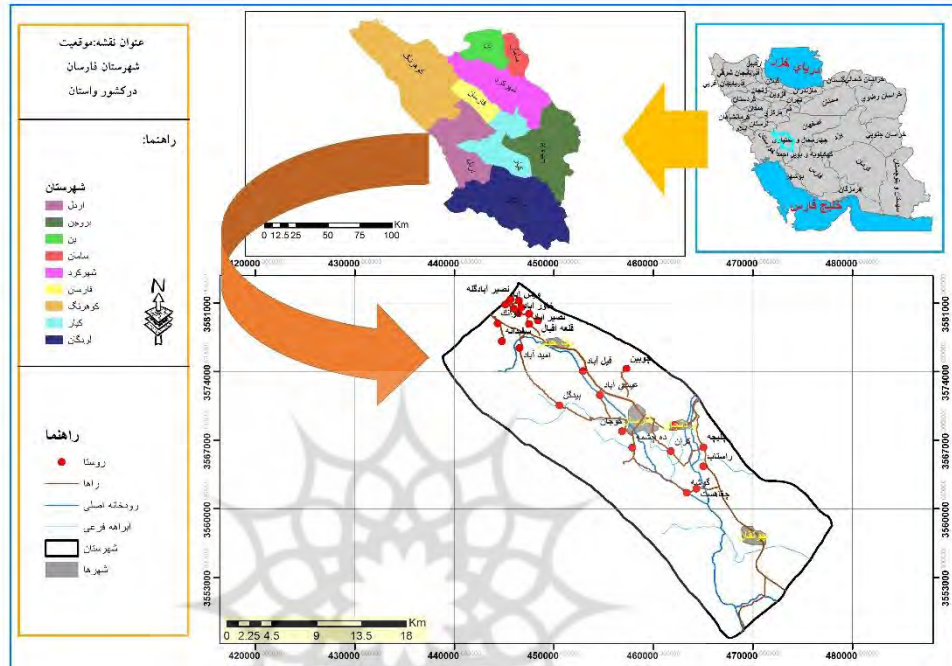
جدول ۲. نتایج ارزیابی پایایی شاخص‌های پرسشنامه

مؤلفه	شاخص	نماگر	آلفای کرونباخ
اقتصادی	اشتغال	اشتغال مردان، اشتغال زنان، اشتغال در بخش خدمات، کاهش جمعیت بیکار نسبت به گذشته، گسترش تنوع فعالیت‌های غیرکشاورزی	۰/۹۵
	تولیدات	حجم تولیدات زراعی، حجم تولیدات باغی، حجم تولیدات دامی، حجم تولیدات صنایع دستی	۰/۸۵
	درآمد	افزایش درآمد، افزایش پس‌انداز، تغییر قیمت زمین، افزایش سرمایه‌گذاری	۰/۷۵
	جریان سرمایه از روستا به شهر	پول‌های ارسالی از شهر فارسان به روستا، میزان پول‌های ارسالی از شهرهای دیگر به روستا، خرید زمین در شهر، خرید مغازه در شهر، خرید خانه در شهر، خرید ماشین‌آلات سنگین در شهر، خرید اتومبیل در شهر، خرید مایحتاج از شهر، خرید لبنیات از شهر	۰/۷۴
	جریان سرمایه از شهر به روستا	خرید زمین در روستا، خرید مغازه در روستا، خرید خانه در روستا، خرید باغ در روستا، خرید دام از روستا، خرید لبنیات از روستا	۰/۷۲
اجتماعی	تحصیلات و آموزش	افزایش تحصیلات زنان، افزایش تحصیلات مردان، میزان آموزش‌های ارائه‌شده در روستا، میزان دسترسی به فرصت‌های آموزشی، میزان اطلاع‌رسانی برای ارائه برنامه‌های آموزشی	۰/۷۵
	جمعیت	افزایش ماندگاری جمعیت، افزایش جمعیت، افزایش جمعیت فعال در روستا، افزایش جمعیت شاغل در روستا	۰/۷۸
	جریان اطلاعات	افزایش اطلاعات و آگاهی اجتماعی (شرکت در مراسمات و انتخابات)، افزایش اطلاعات و آگاهی اقتصادی (قیمت محصولات-روش آبیاری جدید-کاشت محصولات جدید)، استفاده از تجربیات یکدیگر در اداره مسائل روستا، افزایش مهارت در مشاغل، افزایش میزان اطلاعات و توانایی مردم روستا در روبرو شدن با مسائل مختلف روستا، میزان اطلاعات در سرمایه‌گذاری در روستا یا شهر	۰/۸۵
	مشارکت	میزان مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی، میزان مشارکت مردم در فعالیت‌های عمرانی، میزان مشارکت مردم در فعالیت‌های اجتماعی روستا، میزان مشارکت زنان در مسائل روستا	۰/۷۹
	دسترسی به خدمات	دسترسی به خدمات آموزشی، دسترسی به خدمات درمانی، دسترسی به خدمات رفاهی و تفریحی، دسترسی به وسایل زندگی، دسترسی به خدمات بانکی، دسترسی به پوشاک، دسترسی به مواد غذایی، دسترسی به مصالح ساختمانی، دسترسی به ادارات	۰/۹۲
	رضایتمندی از خدمات	رضایتمندی از امکانات بهداشتی، رضایتمندی از امکانات فرهنگی و آموزشی، رضایتمندی از امکانات ارتباطی، رضایتمندی از امکانات تفریحی و ورزشی	۰/۷۶

مأخذ: مطالعات نگارندگان بر اساس جاودان و همکاران (۱۳۹۸)؛ شفیع ثابت و همکاران (۱۳۹۷)؛ امانپور و نواسری (۱۳۹۶)؛ یگانه و همکاران (۱۳۹۶)؛ صحنه و همکاران (۱۳۹۶)؛ برفی دخت (۱۳۹۵)؛ افراخته و همکاران (۱۳۹۴)؛ پورطاهری و همکاران (۱۳۹۳)؛ عزیزاده و همکاران (۱۳۹۲)؛ مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۳)؛ عزیزاده و همکاران (۱۳۹۲)؛ چرمچیان لنگرودی و علی بیگی (۱۳۹۲)؛ خوبفکر برآبادی و قریشی (۱۳۹۱)؛ یاری حصار و همکاران (۱۳۹۰)؛ رضوانی و شاهچراغ (۱۳۹۰)؛ سعیدی و تقی زاده (۱۳۸۴).

شهرستان فارسان با وسعت حدود ۵۶۵۵ کیلومتر مربع معادل ۳ درصد از مساحت استان چهارمحال و بختیاری را به خود اختصاص داده است. از لحاظ موقعیت جغرافیایی این شهرستان در طول شرقی ۴۹ درجه و ۳۹ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۱ دقیقه و عرض شمالی ۳۱ درجه و ۴۱ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۱۸ دقیقه واقع شده است. طبق آمار ۱۳۹۵ جمعیت این شهرستان

برابر با ۹۳۹۴۱ نفر (۲۴۷۶۵ خانوار) بوده است. جمعیت نقاط شهری در این شهرستان ۶۲۰۰۰ نفر (۱۶۱۶۶ خانوار) و جمعیت نقاط روستایی ۱۹۳۷۸ نفر بوده است. این شهرستان زمستانی سرد و تابستانی معتدل دارد و بافت خاکی که برای کشاورزی و باغداری مناسب است دارد. شهرستان فارسان به دلیل نزدیک بودن به مرکز استان و شهرستان کوهرننگ و جاده‌های ارتباطی مناسب از ظرفیت‌های زیادی برخوردار می‌باشد. شهرستان فارسان با دارا بودن ۱۴ درصد نقاط گردشگری و ۵ درصد نقاط تاریخی استان، جزء مناطق بکر و بسیار دیدنی استان به شمار می‌رود.

شکل ۱. نقشه شهرستان فارسان و روستاهای پیرامون

یافته‌های تحقیق

نتایج نشان می‌دهد که از نظر توصیف نمونه آماری، بیش از ۵۷/۶ درصد افراد در سن ۳۱ تا ۴۵ سال قرار گرفته‌اند. همچنین ۲۷/۴ درصد نیز در سن ۴۶ تا ۶۰ سال مطالعه شده‌اند، به توزیع مناسب پاسخگویان اشاره دارد. میانگین سنی افراد ۴۳ سال بوده که حدود ۳۳۸ نفر را مردان و ۴۲ نفر را زنان تشکیل داده‌اند. قسمت بیشتر افراد در بخش خدمات مشغول فعالیت بوده‌اند که تقریباً ۱۸۶ نفر را شامل می‌شود. همچنین بخش کشاورزی با ۷۶ نفر، دامداری با ۳۰ نفر و ۱۷ نفر نیز در بخش کارمندی به ترتیب در رتبه‌های بعدی هستند. وجود ۴۴ نفر از پاسخگویان به‌عنوان افراد بیکار نیز از دیگر نکات مهم است. اشاره به این آمار می‌تواند در دقت، تعمیم نتایج تحقیق مؤثر باشد؛ چراکه توزیع مناسب نمونه از نظر شاخص‌های مختلف خود در اخذ نظرات تمامی افراد تأثیر گذار است.

بررسی توصیفی متغیرهای اقتصادی و اجتماعی

بررسی توصیفی متغیرهای اقتصادی و اجتماعی بیانگر این است که در بین شاخص‌های روابط اقتصادی، جریان سرمایه از روستا به شهر با میانگین ۴/۵۲ بیشترین مقدار را دارا است و جریان سرمایه از شهر به روستا و میزان اشتغال به ترتیب با میانگین ۲/۲۰، ۲/۸۳ کمترین مقدار میانگین را دارند. در زمینه روابط اجتماعی نیز شاخص جریان اطلاعات با میانگین ۴/۷۳ در رتبه اول قرار دارد. بنابراین بیشترین تأثیرگذاری ارتباط اجتماعی شهر فارسان بر روستاهای پیرامون در زمینه‌های افزایش اطلاعات اقتصادی و اجتماعی، افزایش مهارت در مشاغل، افزایش اطلاعات و توانایی در روبرو شدن با مسائل روستا و افزایش اطلاعات و آگاهی در زمینه سرمایه‌گذاری بوده است. وضعیت دیگر شاخص‌ها نیز در جدول مشخص است.

جدول ۳. بررسی توصیفی متغیرهای روابط شهر و روستا

شاخص	انحراف معیار	میانگین
میزان اشتغال	۰/۶۶۳	۲/۸۳
میزان تولیدات	۰/۲۹۹	۳/۲۷
میزان درآمد	۰/۴۲۵	۲/۹۴
جریان سرمایه از شهر به روستا	۰/۰۰۰	۲/۲۰
جریان سرمایه از روستا به شهر	۰/۶۴۱	۴/۵۲
میزان تحصیلات و آموزش	۰/۴۱۹	۳/۹۵
میزان جمعیت	۰/۵۴۸	۳/۷۷
جریان اطلاعات	۰/۴۵۴	۴/۷۳
میزان مشارکت	۰/۲۸۶	۴/۳۲
میزان دسترسی به خدمات	۰/۴۳۹	۴/۵۸
میزان رضایتمندی از خدمات	۰/۷۹۲	۳/۹۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

ارزیابی نرمال بودن داده‌ها

برای بررسی توزیع آماری شاخص‌ها، از آزمون‌هایی خاصی استفاده می‌کنند. این آزمون‌ها به آزمون‌های نیکویی-برازش معروف‌اند. معمول‌ترین آزمون مورد استفاده جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها، آزمون کولوموگراف اسمیرنوف است. هنگام بررسی نرمال بودن داده‌ها فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده‌ها نرمال است را در سطح خطای ۵٪ تست می‌شود. بررسی داده‌ها در (جدول ۴) نشان می‌دهد که در تمامی موارد سطح معناداری (Sig) بیشتر از ۰/۰۵ است و در نتیجه نرمال بودن داده‌ها مورد تأیید قرار می‌گیرد. با توجه به این نتایج و تفسیر نرمال بودن داده‌ها، می‌توان آزمون‌های پارامتریک مناسب جهت بررسی داده‌ها و استنباط نتایج استفاده نمود.

جدول ۴. ارزیابی نرمال بودن داده‌ها

شاخص	میزان اشتغال	میزان تولیدات	میزان درآمد	شهر به روستا	جریان سرمایه از روستا به شهر	جریان سرمایه از شهر به روستا	میزان تحصیلات	میزان جمعیت	جریان اطلاعات	میزان مشارکت	میزان دسترسی	میزان رضایتمندی
Kolmogorov-smirnov	۰/۶۲۸ ۴	۵/۵۵۶	۴/۱۴۶	۳/۳۲۱	۵/۴۲۱	۷/۵۲۱	۶/۶۳۵	۶/۷۳۲	۵/۳۲۵	۶/۶۴۱	۶/۳۵۴	
Asymp.sig(2-tailed)	۰/۱۲۳ ۰	۰/۱۳۱	۰/۱۲۲	۰/۱۸۶	۰/۱۵۲	۰/۱۷۱	۰/۰۹۸	۰/۲۴۶	۰/۱۴۸	۰/۵۲۱	۰/۲۳۵	

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

سنجش روابط اقتصادی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون

بررسی روابط اقتصادی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که هر پنج متغیر بررسی شده، در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ قرار دارند. با توجه به این سطح معناداری می‌توان گفت که رابطه معناداری بین شهر و روستا از نظر متغیرهای ذکر شده وجود دارد. برای اینکه نوع رابطه مشخص شود از اختلاف میانگین و آماره T آزمون می‌توان استفاده نمود. بررسی اختلاف میانگین متغیرها نشان می‌دهد که متغیرهای میزان اشتغال با اختلاف میانگین (۰/۸۳۷-)، میزان درآمد با اختلاف میانگین (۰/۵۱۸-) و جریان سرمایه از شهر به روستا با اختلاف میانگین (۰/۸۰۰-) نشان از اثر منفی شهر بر روستاهای پیرامون دارد. به عبارت دیگر نوع رابطه موجود بین شهر و روستاهای پیرامون در این سه متغیر یک سویه و به نفع شهر است. توضیح اینکه شهر فارسان نتوانسته است متغیرهای اشتغال، درآمد و سرمایه را در روستاهای پیرامون تقویت نماید و تمامی روابط در این زمینه‌ها به نفع شهر منجر می‌شود. همچنین بررسی متغیر میزان تولیدات نیز در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و اختلاف میانگین مثبت برابر با ۰/۲۸۲ از وجود یک نوع تعادل بین شهر روستاهای پیرامون اشاره دارد. علاوه بر این، جریان سرمایه از روستاهای پیرامون به شهر نیز به وجود یک رابطه مثبت و تأثیرگذار اشاره دارد. نوع رابطه در این زمینه نیز متعادل ارزیابی شده است. مثبت بودن آماره T نیز به خوبی این موضوع را تأیید می‌نماید.

جدول ۵. بررسی روابط اقتصادی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

سطح معناداری آزمون	بازده اطمینان		درجه آزادی	آماره t	اختلاف میانگین (Mean)	متغیر
	کران بالا	کران پایین				
۰/۰۰۰	-۰/۹۰	-۰/۷۷	۳۷۹	-۲/۴۳۷	-۰/۸۳۷	میزان اشتغال
۰/۰۰۰	۰/۳۰	۰/۲۴	۳۷۹	۱۷/۷۱۴	۰/۲۷۲	میزان تولیدات
۰/۰۰۰	-۱/۵۹	-۱/۴۵	۳۷۹	-۴/۶۶۲	-۰/۵۱۸	میزان درآمد
۰/۰۰۰	-۰/۸۰۰	-۰/۸۰۰	۳۷۹	-۲/۶۲	-۰/۸۰۰	جریان سرمایه از شهر به روستا
۰/۰۰۰	۱/۳۶	۱/۲۷	۳۷۹	۶۰/۴۱۴	۱/۳۱۶	جریان سرمایه از روستا به شهر

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

سنجش روابط اجتماعی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون

بررسی روابط اجتماعی شهر فارسان و روستاهای منطقه پیرامون با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که هر شش متغیر بررسی شده در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ قرار دارند. با توجه به این سطح معناداری می‌توان گفت که رابطه معناداری بین شهر و روستا از نظر متغیرهای ذکر شده وجود دارد. برای اینکه نوع رابطه مشخص شود از اختلاف میانگین و آماره T آزمون می‌توان استفاده نمود. بر این اساس با توجه به مثبت بودن اختلاف میانگین تمام متغیرها می‌توان نتیجه گرفت که شهر فارسان بر روستاهای پیرامون اثر مثبتی دارد. به عبارت دیگر نوع رابطه موجود بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون در این شش متغیر دوسویه و متعادل است. مثبت بودن آماره T نیز به خوبی این موضوع را تأیید می‌نماید.

جدول ۶. بررسی مؤلفه اجتماعی رابطه شهر و روستا با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

سطح معنا- داری آزمون	بازده اطمینان		درجه آزادی	آماره t	اختلاف میانگین (Mean)	متغیر
	کران بالا	کران پایین				
۰/۰۰۰	۰/۹۷	۰/۸۹	۳۷۹	۴۳/۲۸۳	۰/۹۳۱	میزان تحصیلات و آموزش
۰/۰۰۰	۰/۸۲	۰/۷۱	۳۷۹	۲۷/۵۶۴	۰/۷۶۷	میزان جمعیت
۰/۰۰۰	۱/۷۶	۱/۷۰	۳۷۹	۱۱۷/۶۷۱	۱/۷۲۷	میزان جریان اطلاعات
۰/۰۰۰	۱/۶۲	۱/۵۳	۳۷۹	۶۷/۶۷۷	۱/۵۷۵	میزان مشارکت
۰/۰۰۰	۱/۸۴	۱/۵۶	۳۷۹	۶۷/۵۰۶	۱/۵۲۰	میزان دسترسی به خدمات
۰/۰۰۰	۰/۷۸	۰/۶۲	۳۷۹	۱۷/۱۷۴	۰/۶۹۸	میزان رضایتمندی از خدمات

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

سنجش تفاوت معناداری روابط اقتصادی و اجتماعی در سطح روستاها

برای بررسی تفاوت معناداری سطح روابط اقتصادی و اجتماعی بین روستاهای مورد مطالعه از روند آماری تحلیل واریانس استفاده شده است. بدین ترتیب برای همه روستاهای مورد مطالعه تحلیل واریانس (f فیشر) انجام شد تا مشخص شود روستاهای مورد مطالعه از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی با شهر فارسان دارای تفاوت معناداری هستند یا خیر؟ همان گونه که در جدول تحلیل واریانس (جدول ۷) مشخص است میزان خطاهای آلفای (Sig) تحلیل واریانس کمتر از میزان خطای قابل قبول (۰/۰۵) و برابر با ۰/۰۰۰ برآورده شده در نتیجه می‌توان استدلال کرد که میان روستاهای پیرامون از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی با شهر فارسان تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۷. تحلیل مکانی تفاوت میان روستاهای پیرامون از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی با شهر فارس

Sig	آماره f	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	واریانس	آزمون معناداری تفاوت میان روستاها
۰/۰۰۰	۸۶/۴۹۵	۰/۶۴۷	۱۸	۱۱/۶۴۰	بین گروهی	رابطه اقتصادی
		۰/۰۰۷	۳۶۱	۲/۶۹۹	درون گروهی	
		***	۳۷۹	۱۴/۳۳۹	مجموع	
۰/۰۰۰	۱/۱۰۰	۲/۵۷۵	۱۸	۴۶/۳۴۴	بین گروهی	رابطه اجتماعی
		۰/۰۰۲	۳۶۱	۰/۸۴۵	درون گروهی	
		***	۳۷۹	۴۷/۱۸۹	مجموع	

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

پس از تعیین وجود اختلاف معنادار میان گروه‌های آزمون (روستا) از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی به شهر فارس، حال این سؤال مطرح می‌شود که تفاوت موجود مربوط به کدام روستا یا روستاها می‌باشد. در همین راستا از آزمون دانکن برای مقایسه‌ی میانگین میان روستاها استفاده شده است. بررسی میانگین اقتصادی و اجتماعی برای تمامی روستا بیشتر از ۳ است و لذا می‌توان گفت که سطح روابط این روستاها از نظر اقتصادی و اجتماعی با شهر فارس زیاد است، اما یکسان نیستند. در میان روستاهای مورد بررسی روستای ده چشمه با میانگین ۴/۷۳ و روستای کران با میانگین ۴/۶۱ از بیشترین میانگین روابط اقتصادی برخوردار می‌باشند و روستاهای ویس آباد و کوانک و نصیر آباد به ترتیب با داشتن میانگین ۳/۰۲ و ۳/۰۷ کمترین رابطه را دارند. همچنین از نظر روابط اجتماعی، روستای ده چشمه با میانگین ۴/۷۸ و روستای کران با میانگین ۴/۱۷ از بیشترین رابطه و روستای ویس آباد با میانگین ۳/۰۱ کمترین رابطه را در بین روستاهای مورد مطالعه با شهر فارس دارند. با توجه به میانگین‌های به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که میان روستاهای پیرامون از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی با شهر فارس تفاوت وجود دارد چرا که روستاهای نزدیک شهر فارس (مانند: روستاهای ده چشمه، کران، فیل آباد، عیسی آباد) بخاطر کوتاهی مسافت از شرایط مطلوب تر و روابط بیشتری برخوردار هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

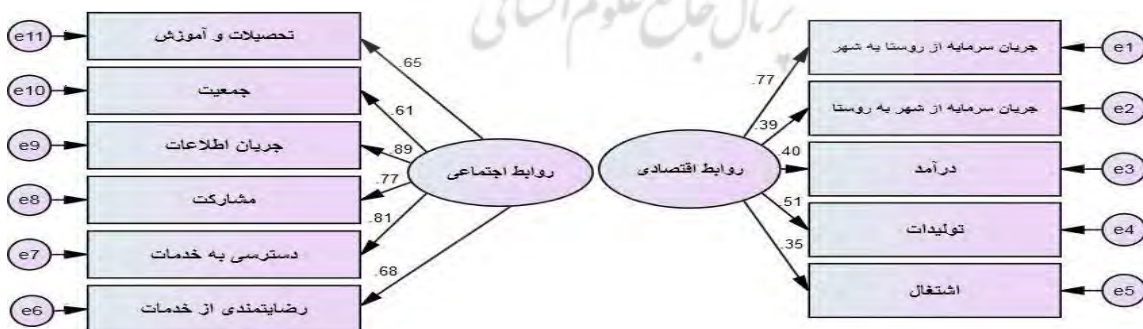
جدول ۸. آزمون دانکن- تعیین اختلاف معناداری میان روستاهای پیرامون از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی با شهر فارس

ردیف	اسامی روستاها	مقایسه میانگین‌ها	
		روابط اقتصادی	روابط اجتماعی
۱	ده چشمه	۴/۷۳۷۰	۴/۷۸۳۴
۲	کران	۴/۶۱۱۳	۴/۶۰۹۲
۳	گوشه	۳/۴۴۷۵	۴/۱۶۴۶
۴	فیل آباد	۴/۵۰۶۲	۴/۰۹۹۳
۵	عیسی آباد	۴/۳۷۸۸	۴/۰۰۲۲
۶	راستاب	۳/۳۷۲۷	۴/۸۱۷۹
۷	چقاهست	۳/۲۹۷۰	۴/۹۶۹۹
۸	امیدآباد سراب	۳/۲۷۸۸	۴/۱۴۹۰
۹	امیدآباد هیرگان	۳/۲۱۲۵	۴/۸۹۰۳
۱۰	حاجی آباد	۳/۱۵۱۵	۳/۸۲۸۴
۱۱	شریف آباد	۳/۱۱۸۷	۳/۷۵۶۹
۱۲	دره بیدینه	۳/۱۱۸۷	۳/۹۳۹۲
۱۳	قلعه جهان قلی خان	۳/۱۰۹۱	۳/۸۵۰۸
۱۴	نصیرآباد	۳/۰۷۲۷	۳/۰۹۹۷
۱۵	ویس آباد	۳/۰۲۵۰	۳/۰۱۵۷
۱۶	قلعه اقبال	۳/۱۶۷	۳/۰۹۹۷
۱۷	سپیدانه	۳/۱۷۲۲	۳/۰۹۹۹
۱۸	کوانک	۳/۰۷۲۲	۳/۰۹۸۹
۱۹	بیدکل	۳/۱۶۴۸	۴/۰۹۹۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

تحلیل مدل‌سازی روابط شهر و روستا

پس از توصیف متغیرهای مربوط به شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی، جهت ارائه یک مدل تجربی از رابطه بین متغیرهای اقتصادی و اجتماعی، با استفاده از نرم‌افزار AMOS، ابتدا مدل تحلیلی عاملی تأییدی مرتبه اول مربوط به هر یک از شاخص‌های دوگانه را ترسیم کرده و در ادامه مدل‌های مذکور، هر یک از شاخص‌ها اعتبارسنجی شده‌اند. لذا همان‌طور که شکل (۱) نشان می‌دهد مقدار بارهای عاملی از $0/3$ بیشتر بوده نشان‌دهنده وضعیت مناسب هر ۱۱ متغیر در مدل ترسیم شده می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که بارهای عاملی نشان می‌دهند که متغیرهای هر دو شاخص می‌تواند ارتباط روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارس را با روستاهای پیرامون به خوبی اندازه‌گیری نمایند.

شکل ۱. بار عاملی مربوط به متغیرهای مشاهده‌شده (روابط اقتصادی و اجتماعی)

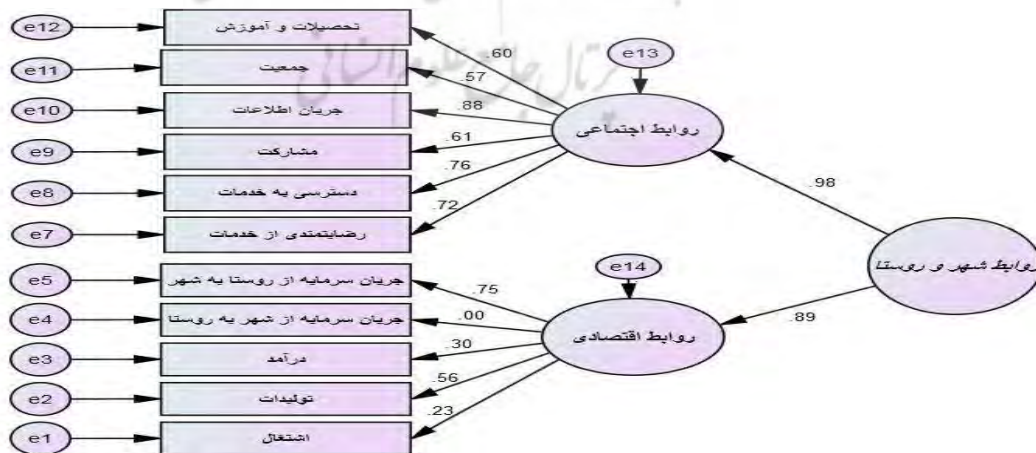
در ادامه برای بررسی برازش کلیت مدل‌های اندازه‌گیری مربوط به دو شاخص پژوهش، مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی برازش مدل از منابع مستند استخراج شده و مقادیر محاسبه شده با معیارهای پیشنهادی (مبنا) تطبیق داده شد. بر اساس نتایج جدول (۹) این نکته قابل ملاحظه است که وضعیت کلیه مقادیر برآورده شده با مقادیر پیشنهادی همخوانی مناسبی داشته و در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که دو شاخص مدل اندازه‌گیری ترسیم شده، شرایط و اعتبار لازم را برای طراحی مدل نهایی تحقیق (روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون) دارا می‌باشند.

جدول ۹. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل اندازه‌گیری شاخص‌های پژوهش

شاخص	CMIN ₁	DF ²	CMIN/DF ³	CFI ⁴	RMSEA ₅	HOELTER ₆	RMR ⁷	GFI ⁸	NFI ⁹	PRATIO ₀ ¹
اقتصادی	۵۱/۱۲	۱۲	۴/۴۶	۰/۹۶۴	۰/۰۶۲	۱۱۹	۰/۰۳۲	۰/۹۵۱	۰/۹۳۸	۰/۴۱۲
اجتماعی	۱۷/۳۵	۸	۲/۶۱	۰/۹۳۲	۰/۰۷۳	۲۲۰	۰/۰۱۹	۰/۹۶۲	۰/۹۵۶	۰/۳۸۷
مقادیر مبنا	-	-	<۵	>۰/۹	<۰/۰۸	>۷۵	≈۰	>۰/۹	>۰/۹	۱-۰

مأخذ: مقادیر مبنا بر اساس شمس‌الدینی و جمینی، ۱۳۹۵؛ Lai&Lin, 2008

پس از برازش شاخص‌های مورد مطالعه و تأیید آن‌ها، در محیط نرم‌افزار Amos Graphic، مدل رابطه روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون ترسیم شد (شکل ۲). این مدل یک مدل عاملی مرتبه دوم است. مدل ساختاری برای برآورد و تحلیل ارتباط روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارسان و روستاهای پیرامون با برآوردهای استاندارد، ضرایب استاندارد مسیر بین متغیرهای پنهان با یکدیگر و متغیرهای مشاهده شده با متغیرهای پنهان که در واقع قسمت اصلی و مهم تمامی تحلیل‌های انجام شده است، به جای آنکه در قالب جدول آورده شود، روی شکل شماره (۲) نشان می‌دهیم تا اهمیت و به‌ویژه امکان مقایسه آن‌ها بهتر فراهم باشد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، تمامی ضرایب مسیر استاندارد به‌جز دو مورد مقادیر بالایی را نشان می‌دهند و این امر در رابطه با بارهای عاملی شاخص‌های روابط اجتماعی، از شدت بیشتری در مقایسه با شاخص‌های روابط اقتصادی برخوردار است. بر اساس همین نتایج میزان تبیین‌کننده مدل برای شاخص اقتصادی برابر با ۰/۸۹، شاخص اجتماعی برابر با ۰/۹۸ است و این اعداد بیشتر از ۰/۳ هستند، نشانگر ارتباط روابط اقتصادی و اجتماعی شهر فارسان با روستاهای پیرامون است.

شکل ۲. مدل نهایی معادله ساختاری روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر و روستا

نهایتاً نتایج حاصل از شاخص‌های برازش مدل نهایی نشان می‌دهد که مدل بالا از برازش خوب برخوردار است و اعتبار و دقت لازم را در زمینه ارتباط روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارس و روستاهای پیرامون بیان می‌کند. در واقع این مدل توانسته است به خوبی روابط شهر و روستاهای پیرامون را از منظر دو بعد اقتصادی و اجتماعی تبیین و تأثیر این دو بر روی همدیگر نشان دهد و به وجود ارتباط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارس و روستاهای پیرامون اشاره کند (جدول ۱۰). از جمله شاخص‌های مهم در این زمینه می‌توان به میزان (CFI) برابر با ۰/۹۳۳، میزان (RMSEA) برابر با ۰/۰۷۰، میزان (HOELTER) برابر با ۱۳۸ اشاره نمود که با مقادیر پیشنهادی و استاندارد مطابقت دارند. بر اساس نتایج کلی مدل همانند نتایج آزمون آماری، روابط اجتماعی بین شهر فارس و روستاهای پیرامون در شرایط مناسب و قوی تری نسبت به روابط اقتصادی قرار دارد.

جدول ۱۰. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل اندازه‌گیری شاخص‌های پژوهش

شاخص	CM IN	DF	CMI N/DF	CFI	RMSEA	HOELTER	RMR	GFI	NFI	PRATIO
مقادیر حاصل کار پژوهش حاضر	۴۳۶ ۴/۶	۹۸۹	۴/۵۴۳	۰/۹۳۳	۰/۰۷۰	۱۳۸	۰/۰۳۸	۰/۹۳۶	۰/۹۴۴	۰/۵۴۸
مقادیر مبنا	-	-	<۵	>۰/۹	<۰/۰۸	>۷۵	≈۰	>۰/۹	>۰/۹	۱-۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۹)

نتیجه‌گیری

روابط بین مناطق شهری و روستایی در روابط اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی گنجانده می‌شود. در این پژوهش، روابط اقتصادی و اجتماعی بین شهر فارس و روستاهای پیرامون شناسایی و مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی روابط اجتماعی شهر فارس و روستاهای منطقه پیرامون با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد که هر شش متغیر بررسی شده، در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار هستند. بنابراین بین شهر و روستا از نظر متغیرهای مورد بررسی رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به مثبت بودن اختلاف میانگین تمام متغیرها می‌توان نتیجه گرفت که نوع روابط بین شهر فارس و روستاهای پیرامون در این شش متغیر، دوسویه و متعادل است. در این زمینه، متغیرهای ماندگاری جمعیت و افزایش سطح تحصیلات وضعیت خوبی دارند. یکی از دلایل این امر می‌تواند جریان و تبادل اطلاعات و همچنین دسترسی خوب به خدمات شهر فارس باشد. از سوی دیگر، جریان اطلاعات به ویژه اطلاعات اقتصادی و اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه روستایی شود و در برون‌رفت فضاهای روستایی از انزو نقش مؤثری داشته باشد؛ اما در زمینه دسترسی به خدمات شهری، ارتباطات روستا و شهر نیازمند جریان‌های پویا و فراتر از خدمات‌رسانی است تا به پیوند قوی و متعادل بین فضای شهر و روستا کمک کند. نتایج این بخش با تحقیق بیگدلی (۱۳۹۷) در زمینه اینکه بیشترین ارتباط بین شهر و روستا ارتباط خدماتی است تا سایر روابط، همپوشانی دارد. در حقیقت تأیید می‌شود که خدمات متنوعی که

در شهرها وجود دارد، از عوامل اصلی جذب جمعیت روستایی است که بسیاری از روابط بین این فضاها تحت تأثیر آن‌ها شکل می‌گیرد.

بررسی روابط اقتصادی شهر فارس و روستاهای منطقه نشان داد که هر پنج متغیر بررسی شده، در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار هستند. با توجه به این مقدار معناداری، می‌توان گفت که رابطه معناداری بین شهر و روستا از نظر متغیرهای اقتصادی وجود دارد. بررسی متغیرهای میزان اشتغال با اختلاف میانگین (۰/۸۳۷-)، میزان درآمد با اختلاف میانگین (۰/۵۱۸-) و جریان سرمایه از شهر به روستا با اختلاف میانگین (۰/۸۰۰-)، نشان از اثر منفی شهر بر روستاهای پیرامون دارد. به عبارت دیگر نوع رابطه موجود بین شهر و روستاهای پیرامون، در این سه متغیر یک‌سویه و به نفع شهر است. همچنین بررسی دو متغیر میزان تولیدات و جریان سرمایه از روستاهای پیرامون به شهر با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و اختلاف میانگین (به ترتیب با ۰/۲۸۲ و ۱/۳۱)، به وجود یک رابطه مثبت و تأثیرگذار اشاره دارند. ورود سرمایه از روستاهای پیرامون به شهر فارس، به دلیل وابستگی‌های تجاری و خدماتی روستاییان به شهر فارس است. بسیاری از روستاهای پیرامون برای خرید مایحتاج زندگی، دسترسی به خدمات عمومی و خصوصی و همچنین برای دسترسی به بازار، به شهر فارس وابسته هستند؛ اما یکی از نقش‌های شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی، ایجاد شغل، تقویت تولیدات کشاورزی و به تبع افزایش درآمد روستاهای پیرامون است؛ شهر فارس نتوانسته در این زمینه عملکرد مطلوبی داشته باشد. از دلایل این موضوع این مسئله است که شهر فارس یک شهر صرفاً تجاری-خدماتی بوده و فاقد هرگونه واحدهای صنعتی-کارگاهی، از نوع کشاورزی و غیر کشاورزی است؛ چراکه هر چه شهر از لحاظ اقتصادی ضعیف‌تر باشد، رابطه بین شهر و روستاهای پیرامون نیز کم‌رونق‌تر بوده و در نتیجه تعامل ضعیف‌تر و نامتوازن خواهد بود. بنابراین بایستی ابتدا شهر فارس تقویت شود؛ چراکه توانایی رشد اقتصادی مناطق روستایی در شهرهای کوچک شکل می‌گیرد و متقابلاً تقویت شهرهای کوچک، با تقویت کشاورزی و اقتصاد روستایی امکان‌پذیر است. نتایج این بخش با تحقیقات برفی دخت (۱۳۹۵)، بهمن صحنه و همکاران (۱۳۹۶)، مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۳)، مهدی‌پور روشن و همکاران (۱۳۹۳)، میرزایی قلعه و همکاران (۱۳۹۲) همخوانی دارد. در همه این تحقیقات به این نکته اشاره دارند که روابط شهر و روستا به نفع شهر است و این روابط، به‌ویژه روابط اقتصادی، غیر ارگانیک و نامتعادل بوده است. بنابراین بایستی فضا را به گونه‌ای ایجاد نمود که فرآیند تعادل و توازن انجام شود و ساختار و کارکرد مثبتی از روابط شکل گیرد.

نتایج نشان می‌دهند که میان روستاها از نظر روابط اقتصادی و اجتماعی با شهر نیز تفاوت معناداری وجود دارد. آنچه در این زمینه نقش مهمی ایفا می‌نماید، شاخص فاصله است. روستاهای نزدیک به شهر فارس به خاطر کوتاه بودن مسافت، از روابط اقتصادی و اجتماعی بیشتر و متعادل‌تری برخوردارند. این مسئله منجر به نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌ها از طریق روابط شهری و روستایی شده است. بنابراین جهت بهبود روابط متعادل شهر فارس و روستاهای پیرامون، شاخص فاصله مورد تأکید باشد. پژوهش احمدی و همکاران (۱۳۹۸)، نشان داد که میزان مراودات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی روستاها با فاصله گرفتن از شهر، کمتر می‌شود. نتیجه تحقیق حاضر نیز شاخص فاصله را در شکل‌گیری و میزان تبادلات اقتصادی و اجتماعی مؤثر می‌داند. بنابراین بین تحقیق حاضر و پژوهش احمدی و همکاران، سازگاری وجود دارد.

با تبیین نتایج، بایستی این گونه بیان شود که وابستگی روستاهای پیرامون به شهر فارسان، بیشتر در زمینه شاخص خدماتی است و شاخص های اشتغال و درآمد نقش کمتری دارند. برخی شاخص ها، رابطه یک سویه و نامتعادل دارند؛ به گونه ای که نگاه بالا به پایین به روستا و نادیده انگاشتن نقش روستا در توسعه شهری، علت این رابطه نامتعادل بوده است؛ چراکه ایجاد رابطه متوازن روستایی-شهری باید بر مبنای اصولی باشد که هم توسعه شهر و هم توسعه روستاهای پیرامون را به دنبال داشته باشد. از سوی دیگر در بررسی روابط شهر و روستا در مناطق مختلف، باید شرایط خاص را در کنار قانونمندی های کلی و عام در نظر گرفت. البته با توجه به ویژگی های خاص جغرافیایی، طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مناطق شهر و روستا، برنامه ریزی برای این مناطق نیز متفاوت می باشد.

منابع

- احمدی، منیژه. حیدری، محمدتقی و محمدعلی بیگدلی. ۱۳۹۸. تحلیل توسعه یافتگی روستاهای پیراشهر با رویکرد پیوند متقابل مورد: دهستان سهرین زنجان. مجله توسعه فضاهای پیراشهری سال اول. شماره دوم (پیاپی ۲). صص ۱۰۷-۱۱۹.
- افراخته، حسن. عزیزپور، فرهاد و زمانی، محدثه. ۱۳۹۴. پیوندهای کلانشهری و تحولات کالبدی-فضایی روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: دهستان محمدآباد کرج). مجله مسکن و محیط روستا. شماره ۱۵۰. تابستان ۹۴. صص ۱۰۱-۱۱۹.
- امانپور، سعید. نواسری، بدرالدین. ۱۳۹۶. بررسی روابط متقابل شهر و روستا (مطالعه موردی: روستاهای دهستان موران شهر اهواز). مجله رویکردهای پژوهش در علوم اجتماعی. شماره ۱۲. سال سوم. زمستان ۹۶. صص ۴۹۰-۴۹۱.
- بهمن صحنه، حسین. سادین، نشاط عبدالحمید و حمیدرضا تلخایی. ۱۳۹۶. اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان آزادشهر. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۳. پیاپی ۲۱. صص ۱۳۸-۱۲۱.
- برفی دخت، عنایت اله. ۱۳۹۵. بررسی روابط متقابل شهر و روستا با توجه به پارامترهای توسعه اجتماعی-اقتصادی. چاپ در همایش ملی رویکردهای نوین در برنامه ریزی و توسعه پایدار منطقه ای. صص ۲۶۶-۲۵۶.
- بیگدلی، محمدعلی. ۱۳۹۷. بررسی پیوندهای اقتصادی روستا به شهر و تأثیر آن بر معیشت پایدار روستاییان (مطالعه موردی: منطقه سهرین زنجان). پایان نامه کارشناس ارشد برنامه ریزی روستایی. دانشگاه زنجان. دانشکده علوم انسانی.
- تقی زاده، فاطمه. صرافی، مظفر. ۱۳۸۷. راهبرد شبکه منطقه ای؛ چارچوبی برای توسعه منطقه ای در کشور. مجله پژوهش های علوم زمین، شماره ۱. صص ۷۳-۸۰.
- جاودان، مجتبی. فرجی سبکبار، حسنعلی. صادقلو، طاهره و سجاسی، حمدالله. ۱۳۹۸. ارائه مدل تحلیلی رتبه پایداری در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش سربند استان مرکزی). سال اول. شماره سوم. صص ۵۱-۶۹.
- چرمچیان لنگرودی، مهدی. علی بیگی، امیرحسین. ۱۳۹۲. بررسی عوامل مؤثر بر توانمندی سازی روان شناختی زنان. فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه. سال چهارم. شماره یک. بهار ۹۲. صص ۱۶۵.

- خوبفکر برآبادی، حبیب‌الله. قریشی، صلاح‌الدین. ۱۳۹۱. پیوندهای روستایی-شهری زاهدان و توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان زاهدان). پژوهش‌های روستایی. سال سوم. شماره یکم. بهار ۱۳۹۱. صص ۱۱۹-۱۴۶.
- رضوانی، محمدرضا. شاهچراغ، سیده محبوبه. ۱۳۹۰. پیوندهای روستایی-شهری، شبکه‌های مهاجرت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: ناحیه دهملا، استان سمنان). توسعه روستایی. دوره سوم. شماره ۱. بهار و تابستان. صص ۱۰۷-۱۲۹.
- زاهدی، محمدجواد. غفاری، غلامرضا و ابراهیمی لویه، عادل. ۱۳۹۱. کاستی‌های نظری برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران. فصلنامه پژوهش‌های روستایی. سال سوم. شماره ۴. صص ۱-۲۴.
- سرور، هوشنگ و لاله پور منیژه. ۱۳۸۵. نگرشی بر نقش کانونی شهرهای کوچک و میانی در توسعه منطقه‌ای. مجله شهرداری‌ها. سال ششم. قسمت اول. شماره ۷۳. صص ۲۹-۲۴.
- سعیدی، عباس. تقی‌زاده، فاطمه. ۱۳۸۴. پیوندهای روستایی-شهری و توسعه منطقه‌ای بررسی تطبیقی شهرستان‌های باغملک و اردکان. مجله جغرافیا (نشریه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران). دوره جدید. سال سوم. شماره ۶-۷. صص ۳۳-۴۷.
- شفیعی ثابت مقدم، ناصر. انبارلو، مسعود و یوسفی طالقانی، علی. ۱۳۹۷. واکاوی تسهیل‌کننده‌های مشارکت روستاییان در توسعه سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان چورزق و درام شهرستان طارم). فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. دوره ۱۳. شماره ۳ (پیاپی ۴۴). صص ۷۴۴-۷۲۹.
- شمس‌الدینی، علی و جمینی، داود. ۱۳۹۵. ارزیابی عملکرد نهادهای متولی در توسعه سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد معادلات ساختاری مورد مطالعه: شهرستان جوانرود. جغرافیا و توسعه ۴۳ (۴). صص ۳۵-۵۰.
- طاهرخانی، مهدی و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. ۱۳۸۲. تحلیل نقش روابط متقابل شهر و روستا در تحول نواحی روستایی استان قزوین. فصلنامه مدرس علوم انسانی. دوره ۸. شماره ۴. صص ۷۹-۱۱۱.
- علیانی، محمدصادق. ۱۳۹۴. تحلیلی بر رویکرد مشارکت اجتماعی روستائیان در برنامه‌های توسعه پایدار روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران. سال هفتم. شماره ۳ پاییز. صص ۸۰-۶۹.
- عزیززاده، کتایون. هجرتی، محمدحسن. احمدآبادی، محمد. ۱۳۹۲. بررسی روابط متقابل شهر و روستا نمونه موردی روستاهای عشق‌آباد. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های روستایی. دوره ۸. شماره ۲۴. صص ۱۳۳-۱۴۵.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن. خسروی مهر، حمیده و طورانی، علی. ۱۳۹۳. اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر وضعیت اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مورد: دهستان چهل‌چای در شهرستان مینودشت. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال سوم شماره ۴ پاییز ۱۰. زمستان ۱۳۹۳. صص ۴۲-۱۹.
- محمدی یگانه، بهروز. چراغی، مهدی و حاجی پوریان، شیوا. ۱۳۹۶. تحلیل اثرات روابط اقتصادی شهر و روستا بر فقر غذایی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: دهستان تاکستان). کنفرانس ملی فناوری‌های نوین در علوم جغرافیایی. دانشگاه زنجان.
- مهدی‌پور، روشن لیلا. انزایی، الهه. پور طاهری، مهدی و رکن‌الدین افتخاری. ۱۳۹۰. به ارزیابی الگوی روابط ارگانیک و غیرارگانیک روستایی شهری در روستاهای پیراشهری (مطالعه موردی: روستاهای پیرامون شهر بابل). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. سال ۳. شماره ۸. زمستان ۱۳۹۳. صص ۳۶-۲۵.

- میرزایی قلعه، فرزاد، کلانتری، بهرننگ، مولایی قلیچی، محمد و عزمی، آئیژ. ۱۳۹۲. تحلیل روابط متقابل شهر و روستا در توسعه یافتگی روستاهای دهستان حومه شهرستان هرسین. فصلنامه مسکن و محیط روستا. دوره ۳۲. شماره ۱۴۳. صص ۸۹-۱۰۰.
- یاری حصار، ارسطو. بدری، سیدعلی. پورطاهری، مهدی و فرجی سبکبار، حسنعلی. ۱۳۹۰. سنجش و ارزیابی پایداری حوزه روستایی کلان‌شهر تهران. پژوهش‌های روستایی. سال دوم. شماره چهارم. زمستان ۹۰. صص ۸۹-۱۲۲.
- Akkoyunlu, S. 2015. **The potential of rural-urban linkages for sustainable development and trade.** International Journal of Sustainable Development & World Policy, 4(2), 20-40.
- Braun, Joachim. 2014. **Urbanization and Decentralization: The changing urban-rural linkages and opportunities of decentralization of services** 54th Congress of the European Regional Science Association. Regional development & globalisation: Best practices. 26-29 August 2014. St. Petersburg, Russia Clayton, BD, D, Dent, N, Dubois .2003. **Rural Planning in Developing Countries, Earth scans Publication Ltd.** Chakra arty, B 2001. urban management: concepts, principles. Techniques and education. cities, vol. 18. No. 5 pp.331-345.
- Das, I. Dutta, M. K., & Borbora, S. 2013. **Rural-urban Linkages for Development of Rural Economy in Assam: A Social Accounting Matrix Approach.** International Journal of Rural Management, 9(2), 183-208.
- Fang, C. 2017. **Theoretical foundation and patterns of coordinated development of the Beijing-Tianjin-Hebei urban agglomeration** Progress in Geography. 36(1).
- He, B. J. Zhu, J. Zhao, D. X. Gou, Z. H., Qi, J. D., & Wang, J. 2019. **Co-benefits approach: Opportunities for implementing sponge city and urban heat island mitigation.** Land use policy. 86. 147-157.
- Hughes, D. W., & Litz, V. N. 1996. **Rural-urban economic linkages for agriculture and food processing in the Monroe.** Louisiana, functional economic area. Journal of Agricultural and Applied Economics. 28(1379-2016-113389). 337-355.
- Ji, X. Ren, J. Y. & Ulgiati S. 2019. **Towards urban-rural sustainable cooperation: Models and policy implication.** Journal of Cleaner Production, 213, 892-898.
- Li, Y. H. Westlund, H. & Liu, Y. S. 2019. **Why some rural areas decline while some others not: An overview of rural evolution in the world.** Journal of Rural Studies. 68, 135-143.
- Lysgard, H. K. 2019. **The assemblage of culture-led policies in small towns and rural communities.** Geoforum. 101, 10-17.
- Phillipson, J. Tiwasing, P. Gorton, M., Maioli, S. Newbery, R. & Turner, R. 2019. **Shining a spotlight on small rural businesses: How does their performance compare with urban?** Journal of Rural Studies. 68. 230-239.
- Shan, Y. U. & Ding, Z. M. 2015. **Evaluation on the efficiency and fairness of coordinating public goods supply in urban and rural areas.** Asian Agricultural Research, 4-9.
- Yan, J. M. Chen, H. & Xia, F. Z. 2018. **Toward improved land elements for urban-rural integration: A cell concept of an urban-rural mixed.** Community. Habitat International. 77. 110-120.